

УДК 130.123.4:37.013.75

О. Г. Рогова

кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії освіти
Дніпропетровського обласного інституту післядипломної педагогічної освітиПРОБЛЕМАТИКА СТАНОВЛЕННЯ ДУХОВНО-ЦІННІСНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ
В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

Постановка проблеми. Важливим завданням сучасної філософії освіти є напружений пошук нового змісту та ціннісних орієнтирів освітньої діяльності, зумовлений зміною ідеологічних орієнтирів, світоглядних уявлень, аксіологічно дезорієнтацією у вітчизняній освіті, які сприяли тому, що сучасне покоління молодих людей не має визначеної духовно-ціннісної ідентифікації і, як наслідок, виявилось нездатним протистояти деструктивним викликам сьогодення. Тому сучасна філософія освіти все більше акцентує увагу на необхідності розвитку духовно-ціннісних основ особистості, а світоглядну переорієнтацію освіти визнає необхідним чинником продуктивного розвитку і людини, і суспільства, яке має бути не тільки суспільством технічної досконалості, а й високої духовності з багаторівневою духовно-ціннісною орієнтацією.

У вітчизняній освіті останнім часом з'явилися та набули поширення нові концепції, в яких акцентується увага на значенні широкого спектру духовних цінностей, загальнокультурної та професійної компетентності, особистої та національної гідності, патріотизму, культури громадянства та інших, які багато в чому залежать від розвитку аксіосфери особистості. Але аналіз запропонованих засобів розв'язання завдань формування і розвитку аксіосфери особистості дозволив зробити висновок, що цим концепціям бракує системного, комплексного та практико-орієнтованого підходу. Тож стала очевидною необхідність у такому науковому дослідженні, яке б допомогло запропонувати й експериментально апробувати систему розвитку аксіосфери зростаючої особистості в освітньому просторі, яка б сприяла інтеграції та трансляції існуючих у суспільстві традиційних соціокультурних цінностей та допомагала б вирішенню зазначених проблем і змістовному доповненню існуючих духовно-ціннісних систем освіти і виховання.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика плекання моральних цінностей у молодших школярів засобами етнопедagogіки в межах експериментальної діяльності розглянуті у О. Гордійчук [1]; коло проблем експериментальної роботи з формування естетично ціннісного ставлення учнів до навколишнього світу в умовах реалізації нової моделі школи екологічної культури досліджується В. Оржеховською [5]; завдання становлення духовно-моральних цінностей особистості в контексті діяльності громадсько-активної школи опрацьовані І. Єрмаковим [4]; науково-методичне супроводження процесу особистісного розвитку колежан у контексті тисячолітньої духовної культури українського народу проведено В. Хайруліною [7]; проблеми реалізації інноваційної моделі розвитку морально-громадянських цінностей учнів відстежені В. Клизенко [3], вирішенням низки проблем духовно-морального розвитку учнів 5–9 класів засобами християнських традицій української літератури здійснюється Л. Кисельовою [2]; історико-порівняльний аналіз педагогічних підходів до плекання духовних цінностей дає І. Сіданіч [6]. Проте існуюча недостатня розробленість проблематики становлення цілісної системи розвитку аксіосфери особистості на засадах традиційних духовних цінностей у практичній площині стала поштовхом для розгортання нової науково-дослідної експериментальної роботи за темою «Створення системи розвитку аксіосфери особистості на засадах традиційних духовних цінностей». До запропонованої тематики дослідження залучилися 42 навчальні заклади Дніпропетровської області на період із 01.09.2013 по 01.09.2020. Протягом експерименту стала зрозумілою необхідність філософсько-освітньої рефлексії над проблематикою кожного етапу роботи для підвищення ефективності науково-дослідної діяльності. Зазначена необхідність та сучасна соціальна значущість такого аналізу зумовили цілі нашого дослідження.

Мета дослідження. За підсумками формувального етапу дослідно-експериментальної роботи за темою «Створення системи розвитку аксіосфери особистості на засадах традиційних духовних цінностей» здійснити проміжний аналіз очікуваних та неочікуваних (як позитивних, так і негативних) результатів поточного етапу експерименту, проаналізувати складові успішної роботи та причини неуспіху в діяльності експериментальних шкіл.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що головною метою зазначеного науково-експериментального дослідження є створення системи розвитку аксіосфери особистості на засадах традиційних духовних цінностей у сучасній шкільній освіті для покращення духовно-морального стану зростаючої особистості. *Об'єктом дослідження* є навчально-виховний процес в 42-х освітніх закладах Дніпропетровщини. *Предметом дослідження* є розвиток аксіосфери особистості на засадах традиційних духовних цінностей у системі роботи загальноосвітніх навчальних закладів. *Гіпотеза дослідження* полягає в тому, що ефективна робота освітньої системи щодо розвитку аксіосфери особистості на засадах традиційних духовних цінностей здійснюватиметься ефективно за умов:

- забезпечення оптимальних управлінських, організаційних, методичних, інформаційних, комунікативних, фахових, фінансово-матеріальних умов функціонування моделі духовно-ціннісного освітнього спрямування;
- спираючись на впровадження духовно-моральних цінностей традиційної світської культури, повернення християнської культури її цінностей, ідеалів добра, миру, взаємодопомоги, ненасилля, чутливості через продуктивне викладання курсів духовно-морального спрямування;
- запровадження у навчально-виховний процес нових форм і методів формування духовних цінностей особистості; спецкурсів духовно-ціннісного спрямування; проведення конференцій, «круглих столів», залучення релігійних діячів до обговорення проблем формування аксіосфери особистості;
- вивчення, узагальнення, впровадження в практику роботи загальноосвітніх навчальних закладів культурної та наукової спадщини передової філософсько-освітньої думки з впровадження традиційних духовних цінностей із метою пробудження свідомого та вільного прагнення до духовного життя, збереження людяності.

Відповідно до наказу департаменту освіти і науки Дніпропетровської обласної державної адміністрації від 30.12.2013 р. № 996/0/212-13 «Про створення мережі експериментальних шкіл області» у серпні 2017 р. закінчується III (формувальний) етап дослідно-експериментальної роботи. На підсумковій зустрічі у 2016-2017 навчальному році (червень 2017 р.) з координаторами експерименту було здійснено філософсько-освітню рефлексію над поточними результатами та проблематикою експериментального дослідження.

Першим питанням для аналізу було дослідження **очікуваних результатів** поточного етапу експериментальної діяльності, до яких координатори віднесли:

- ознайомлення з новими підходами до плекання аксіосфери зростаючої особистості, набуття фахового досвіду в роботі над зазначеною проблематикою разом із появою натхнення у праці та творчого настрою; (засвідчили 100% опитаних);
- зростання світоглядних запитів серед батьків, вчителів і дітей, духовно-ціннісний розвиток усіх учасників експерименту; відродження традиційних духовно-моральних цінностей серед усіх учасників експерименту; зміна внутрішнього світу дітей та дорослих у напрямку наближення до Бога та абсолютних цінностей (91%);

– створення духовно формуючого освітнього середовища для розвитку ціннісної сфери школярів у напрямку плекання людини серця (82%);

– підвищення моральності підростаючого покоління та підняття моральних цінностей на більш високий рівень; зростання відповідальності дітей і батьків; формування активних та свідомих патріотів через реальний дотик до учнівських душ; допомога учням зорієнтуватися в сьогоденні, вмінні дати свою оцінку подіям (73%);

– прояви ціннісного ставлення учнів до людей та речей; підняття рівня вихованості, культурного рівня; отримання учнями знань про всесвітню духовну культуру; формування ціннісного ставлення до знань (зерна на шляху життя) (64%);

– усвідомлення необхідності потужної роботи над плеканням духовності особистості, сміливості бути духовною особистістю (55%);

– усвідомлення соціумом (батьки, вчителство, діти, громада) значення християнських цінностей та їх втілення в життя; усвідомлення важливості духовних цінностей для суспільства; підвищення порозуміння, співчуття, доброти, чуйності, сміливості; збільшення довіри учнів до педагогів; кількісне збільшення добрих вчинків серед дітей (45%);

– створення більш комфортних умов для навчання; розвиток учнівського критичного мислення; розвиток самоактуалізації особистості; сприйняття світу особистістю через усвідомлення цінності життя; замислення учнів про свій духовний розвиток, поява надуги і гарних інтересів (36%);

– підвищення іміджу навчального закладу (27%);

– позитивне ставлення батьків до викладання християнської етики (18%).

Слід зазначити, що очікувані результати цілком відповідають гіпотезі ще не завершеного експериментального дослідження.

Наступним питанням для опрацювання було визначення **неочікуваних позитивних результатів**, ієрархічне узагальнення яких виглядає наступним чином:

– на формуальному етапі практичну реалізацію завдань експерименту вже можна вважати вдалою (82% опитуваних);

– зацікавлення з боку батьків християнсько орієнтованими курсами духовно-морального спрямування; у деяких навчальних закладах вивчення християнської етики обрали 99% батьків разом з учнями (81%);

– підтримка, зацікавленість духовною сферою виховання не тільки з боку дітей, а й батьків, налагодження співпраці з ними; розуміння батьками необхідності плекання чеснот у дітей, активна підтримка учнів і колег (55%);

– зростання рівня толерантності в учнівському середовищі; формування в учнів власного розуміння «як правильно жити» з докладанням зусиль до реалізації сформованої установки (27%);

– визначення учнями народження майбутніх дітей як найголовнішої цінності у житті та неочікувані прояви милосердя, доброти від «проблемних» дітей (18%).

Аналіз неочікуваних позитивних результатів науково-дослідної діяльності засвідчує, що ефективність розв'язання завдань експерименту вже на формуальному етапі, тобто за певний час до його закінчення, є досить високою за умов консолідації зусиль педагогів із батьківською спільнотою, за умов згоди та порозуміння щодо вивчення християнсько-орієнтованих курсів духовно-морального спрямування. Серед позитивних неочікуваних накреслені також результати, отримання яких не визначено метою та завданнями експерименту, вони є супутніми, проте такими, що засвідчують системне та комплексне формування аксіосфери особистості.

В якості **неочікуваних негативних результатів** респонденти визначили наступні:

– інертність батьківської громадськості, незначна їх активність, низька культура спілкування та поведінки батьків (45%);

– моніторинг експериментальної діяльності на формуальному етапі зазначив, що відсоток позитивних відповідей, зокрема щодо рівня вихованості в експериментальних класах нижче, ніж на діагностичному етапі (27%);

– байдуже ставлення частини педколективу до завдань формування духовності в рамках експериментальної діяльності з причин перевантаження та фахового вигорання (27%);

– викладання курсів духовно-морального спрямування суттєво не впливає на становлення духовних цінностей; якісно не змінився рівень вихованості; існують випадки залучення дітей до псевдоціннісних та небезпечних для життя груп у соціальних мережах (18%);

– неприйняття віруючими родинами шкільної експериментальної діяльності з проблем духовно-ціннісного зростання, яке, на їх думку, може відбуватися лише в парафіяльному житті (18%);

– не всі батьки хочуть, щоб діти вивчали християнську етику (9%);

– дорослі учасники експерименту (як батьки, так і вчителі) не є та не бажають ставати гарним прикладом дітям (9%);

– негативне ставлення до експериментальних класів з боку інших, не задіяних в експерименті учнів (9%), що є свідченням необхідності не дотичного, а цілісного підходу до реалізації завдань експерименту;

– не повністю вдале відпрацювання ланцюга: особистість-інший-цінність-відповідальність (9%);

– випускники одного експериментального закладу дали великий відсоток правопорушень.

Проаналізувавши очікувані та неочікувані (як позитивні, так і негативні) результати формуального етапу дослідно-експериментальної діяльності, можна зазначити, що **складовими її успіху** є такі чинники, над підсиленням яких слід працювати на узагальнюючому та коригуючому етапах експерименту. Перш за все, підвищенню ефективності науково-дослідної роботи сприяє координація зусиль, взаємоповага між учасниками експериментальної діяльності, співпраця та взаємодопомога всіх учасників навчально-виховного процесу (вчительства, батьківської спільноти, учнів, громадськості, релігійних організацій), проте вирішальним є відпрацювання ланцюгу сім'я-дитина-школа; по-друге, великого значення набуває цілісна плідна діяльність усього педколективу, взаємодія, порозуміння колег, зацікавленість і готовність до праці та співпраці, згуртований колектив, підтримка адміністрації школи, розуміння важливості виконання поставлених задач, наявність творчої групи – команди однодумців, їх спрямованість на плекання духовності особистості, а також їх здатність до згуртування навколо себе всього педагогічного колективу, постійної підтримки інтересу до предмету експериментальної діяльності, через налаштованість на позитивний результат, віру в успіх, вміння мотивувати всіх учасників експерименту до духовного зростання й викликати в них бажання прагнути до внутрішніх змін через формування аксіосфери особистості, а це в свою чергу потребує фахової компетентності щодо, по-перше, процесу експериментально-дослідної діяльності, по-друге, плекання духовності особистості, чого на сьогодні не вистачає навіть активним та вмотивованим педагогічним працівникам, бо й до сьогодні у педагогічних вищах майже не вивчаються такі окремі філософські дисципліни як «Аксіологія», «Етика», не пропонуються будь-які освітні стратегії формування духовної та світоглядної культури особистості, а це ускладнює як вміння ненав'язливої демонстрації дітям справжніх цінностей, так і підходи до формування аксіосфери особистості через різноманітні форми діяльності. Особливого значення набуває висока духовна складова викладачів спецкурсів та факультативів духовно-морального спрямування.

Виходячи з аналізу складових успіху на шляху досягнення завдань експериментально-дослідної діяльності, визначимо найголовніші її проблемні моменти. А саме: байдужість в настрої педагогічного колективу, недостатня мотивація, незацікавленість в експериментальному дослідженні, відсутність спільної роботи, а іноді і просто небажання частини педколективу залучатися до експерименту. Причинами цього є велика перевантаженість вчителя, хронічний цейтнот, втрата емоційного, творчого контакту з дітьми, втрата ідеалів, цілей життя у складному економічному та психологічному стані соціуму. Також із боку педагогічної складової проблем додає зміна координаторів протягом експерименту. З яких би причин вона

не відбувалась, це майже завжди стає порушенням неперервності науково-дослідної роботи.

З боку учнів перешкодами на шляху розв'язання експериментальних завдань є перебування дітей під впливом псевдоцінностей соціокультурного оточення, масмедіа, віртуального простору, що провокує ціннісну дезорієнтацію, а як наслідок – розділення дорослих та учнів у ціннісній площині.

Негативний внесок додає низький рівень родинного виховання та підтримки з боку батьків, криза родини та демонстрація дорослими подвійних стандартів дітям. На тлі відсутності відрегульованої нормативно-правової бази щодо викладання курсів релігійного змісту в державній школі невизначеними залишаються стосунки з невеличким прошарком батьків, що, з одного боку, не погоджуються на вивчення в державному освітньому закладі християнсько орієнтованих спецкурсів та факультативів, а з іншого – потребують конфесійного навчання у світській школі.

Висновки. Не зважаючи на такі досягнення в експериментально-дослідній роботі зі створення системи розвитку аксіосфери особистості на засадах традиційних духовних цінностей на час формувального етапу, як координація зв'язків: родина-дитина-школа, наявність творчої групи педагогів, здатної мотивувати всіх учасників експерименту до духовного зростання, що потребує фахової компетентності у напрямку плекання аксіосфери особистості, найважливішим є визначення його проблемного поля для подальшого пошуку конструктивних розв'язання зазначеної проблематики як у цьому, так і в інших експериментальних дослідженнях щодо становлення духовно-ціннісної сфери особистості. До проблемного поля можна віднести: інертність частини учасників експерименту (як серед вчителів та батьків, так і серед дітей) у прийнятті нового, небажання змінюватись; неналагодження на відповідному рівні плідної комунікації між учасниками експерименту; порушення принципу системності в експериментальній роботі через недоформування цілісного духовно формуючого шкільного середовища через ціннісно-змістовну шкільну політику; відсутність фахової компетентності педагогічних працівників у справі духовно-ціннісного плекання особистості та відсутність інтегруючих суспільство духовних цінностей на тлі поширення псевдоцінностей від медіапростору та соціокультурного оточення школи. Зрозуміло, що не всі аспекти проблемного поля знаходяться в межах компетенції експериментальних навчальних закладів, проте перед кожним із них цілком очевидним залишається необхідність роботи над проблемними питаннями для досягнення кращих результатів експериментального дослідження.

Література

1. Гордійчук О. «Шкільна сім'я» – інноваційна експериментальна технологія виховного процесу в загальноосвітній школі / О. Гордійчук // Науковий вісник Чернівецького університету. Педагогіка та психологія : зб. наук. праць. – Чернівці, 2001. – Вип. 128. – С. 73-79.
2. Кисельова. Л. Виправдання слова. Статті про українську літературу: від Шевченка до сьогодення / Л. Кисельова. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2014. – 235 с.
3. Кизенко В. Особливості реалізації інноваційної моделі розвитку культурно-мовних і морально-громадянських цінностей учнів / В. Кизенко, М. Савченко // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2014. – № 5/6. – С. 56-60.
4. Основи життєзнавства у сучасній школі : наук.-метод. посіб. / Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України [та ін.] ; редкол.: І.Г. Єрмакова [та ін.]. – Біла Церква : КОШОП, 2009. – 312 с.
5. Оржеховська В.М. Технології розбудови виховної системи загальноосвітнього навчального закладу: навч.-метод. посіб. / В.М. Оржеховська, Т.Є. Федорченко; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т проблем виховання. – Кіровоград : Імекс, 2014. – 171 с.
6. Сіданіч І.Л. Духовно-моральне виховання дітей в історії педагогіки та вітчизняної школи: монографія / І.Л. Сіданіч, О.П. Кислашко. – К.: Дорадо-Друк, 2012. – 496 с.
7. Хайруліна В.М. Організація творчого пошуку у педагогічному колективі українського коледжу ім. В.О. Сухомлин-

ського / В.М. Хайруліна // Педагогічна і психологічна науки в Україні : у 5 т. АПН України. – Т. 1 : Теорія та історія педагогіки. – К. : Пед. думка, 2007. – С. 185-195.

Анотація

Рогова О. Г. Проблематика становлення аксіосфери особистості в умовах освітнього експерименту. – Стаття.

У статті розглядається проблемне поле становлення системи розвитку духовно-ціннісних основ особистості в межах освітньої експериментальної діяльності на підставі філософсько-освітнього аналізу очікуваних та неочікуваних результатів проміжного етапу експерименту з накресленням складових успішної роботи та визначенням причин неуспіху в діяльності експериментальних шкіл. Відзначено, що успішності експерименту сприяє координація зусиль всіх його учасників за умов наявності творчої групи педагогів, здатної мотивувати інших до духовно-ціннісного зростання. Визначено, що проблемне поле експерименту формують інертність, небажання змінюватись та недостатня координація частини його учасників, відсутність фахової компетентності педагогів щодо плекання аксіосфери особистості, недобудова духовно формуючого освітнього простору, що окреслює напрямки подальшої роботи для досягнення більш якісних результатів в експериментальних дослідженнях подібного напрямку.

Ключові слова: духовність, цінності, освіта, експеримент, особистість.

Аннотація

Рогова Е. Г. Проблематика становлення аксіосфери личности в условиях образовательного эксперимента. – Статья.

В статье рассматривается проблемное поле становления образовательной системы развития духовно ценностных фундаментов личности в условиях экспериментальной деятельности на основании философско-образовательного анализа ожидаемых и неожиданных результатов промежуточного этапа эксперимента с определением составляющих успешной работы и причин неуспехов в деятельности экспериментальных школ. Отмечено, что эффективности экспериментальной работы способствует координация усилий всех его участников при условии наличия творческой группы педагогов, способной мотивировать к духовно-ценностному росту. Проанализировано, что проблемное поле эксперимента формируют инертность, нежелание изменяться и недостаточная координация части его участников, отсутствие профессиональной компетентности педагогов в вопросах становления аксіосфери личности, слабая работа по созданию духовно формирующего образовательного пространства. Названные проблемы определяют траектории дальнейшей работы для достижения более качественных результатов в экспериментальных исследованиях подобного направления.

Ключевые слова: духовность, ценности, образование, эксперимент, личность.

Summary

Rogova O. G. Range of problems: becoming of the personal axiosphere in the context of an educational experiment. – Article.

In this article is considered the problem field to becoming of the system of the spiritual values personal development in the conditions of educational experiment by the philosophical-educational analysis of the expected and unexpected results of the intermediate stage of the experiment with the outline of the components of successful work and the definition of the causes of failure in the activity of the experimental schools. It is noted that the success of the experiment contributes to the coordination of the efforts of all its participants, in the presence of a creative group of teachers, which are able to motivate others to the spiritual and value growing. It is determined that the problem field of the experiment forms inactivity, unwillingness to change and inadequate coordination of the part of its participants, the lack of professional competence of teachers regarding the cultivation of the personal axiosphere, the failure of the spiritual formation of educational space. This problem field outlines the directions for further work to achieve better results in experimental studies of this kind.

Key words: spirituality, values, education, experiment, personality.